

EIVISSA

2016, n.º 59

Les cabres del Vedrà, un anacronisme intolerable

per Joan Mayol

«[...] davant el massiu morrot del Cap del Jueu, s'alça un penyal superb: l'illot del Vedrà, amb l'apèndix del Vedranell. Erecte i pelat, fa l'efecte d'una erupció petrificada o un castell desmantelat... [...] I sembla que en aquesta roca escarpada hi viuen, o hi moren, cabres salvatges [...]»
BALTASAR PORCEL. *Viatge a les Balears Menors*, 1968.

La primera vegada de les moltes que he tengut la sort de pujar al Vedrà va ser el maig de 1978, en companyia, entre d'altres, de l'amic Cristòfol Guerau d'Arellano, a la recerca d'una sospitada colònia de gavina roja.¹ Ens acostà a l'illot un jove pescador de cala d'Hort, Bartolo de nom, el cos del qual estava clarament assenyalat pels efectes d'una explosió de dinamita, un procediment de pesca clandestí que s'havia practicat fins temps recents a la zona. El mariner ens indicà que trobaríem els nius al pla de la Pala Marina, al vessant de llevant de l'illot, al qual podríem accedir per un viarany que ascendeix des del ponent. Efectivament, després de l'aspra pujada i un pas una mica delicat, en un dens pradell de la ravanissa de les Pitiüses (*Diplotaxis ibicensis*), trobarem moltes desenes de nius de la raríssima espècie, de la qual la població mundial era avaluada a la primeria d'aquella dècada per sota de les mil parelles a tota la Mediterrània, única regió del món on es troba. Es considerava una de les gavines més escasses del planeta, i el patró de l'embarcació en menjava, cada any, una bona quantitat d'ous.

Va ser ell qui ens explicà que, pocs anys abans, les cabres havien desaparegut del Vedrà, capturades, deia, per pescadors valencians. El cert és que la flora s'havia beneficiat clarament d'aquella absència: l'illa era molt verda, amb una bona cobertura de plantes anuals i arbusts

Cabres al Vedrà (fotografia: José Julio Argandoña).

ben constituïts, guarnits de brostades verdes i tendres. El Vedrà va anar recuperant la seva flora pròpia al llarg dels anys següents, una flora plena d'originalitats i rareses. El primer botànic que s'hi va interessar va ser Enric Gros, que recol·lectava plantes de les Pitiüses per encàrrec del Dr. Pius Font i Quer, de l'Institut Botànic de Barcelona, en les primeres dècades del segle xx. En Gros, caminador i corremon infatigable, no era, però, prou àgil per enfilear-se pels penyals, i es va fer ajudar per un eivissenc de notables habilitats. Font i Quer, anys a venir, va evocar-ho en una notable publicació sobre el seu col·laborador: «En Gros es va fer ajudar d'un home d'habilitats esca- ladores formidables, que era Pa-

lerm, el dels Cubells. Palerm era un excel·lent penyaler, avesat a afollar nius de gavina; dels més enlairats roquissers sempre en baixava amb la pitrera plena d'ous, i, quan hi feia d'ajudant, amb les rares herbetes que es crien a les fissures dels penyals. Palerm i els de casa seva en feien gran festa, dels ous de gavina [...]».²

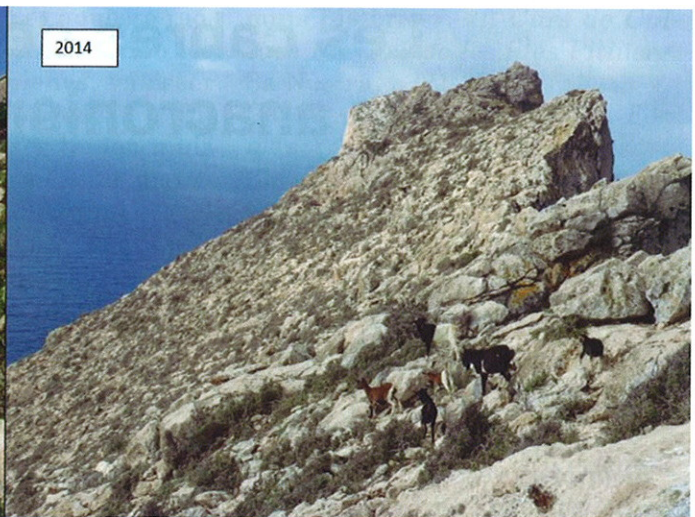
Gros, Palerm i diversos botànics han acumulat centenars de dades que demostren que el Vedrà és probablement l'indret de major interès botànic de les Pitiüses. La seva morfologia, constitució geològica, exposicions als vents marins i inso-

1. MAYOL, J. (1989). «Notes d'Ornitologia pitiüsa II: Les Ales de la Mar». *Eivissa*, núm. 18, 6-9.

2. FONT I QUER, P. (1953). «Història de dos botànics catalans». *Anuari de l'Institut d'Estudis Catalans*. Barcelona.

2003

2014

Els efectes de l'existència de cabres al Vedrà són ben visibles en aquestes dues fotografies, fetes amb 11 anys de diferència. La de 2003 és de Joan Rita, ja iniciat el procés de degradació. La de 2014, de Víctor Colomar.

lacions diverses li donen una riquesa de microclimes que han fet possible la supervivència i el manteniment d'espècies rares o inexistents a les nostres illes fora del Vedrà. També la presència d'aus marines, que fecunden la terra amb les seves dejeccions, afavoreix la diversitat de la flora. Els indrets més assolats tenen una garriga dispersa de bufera arbustiva, *Withania frutescens*, una planta d'afinitats meridionals, amb algunes savines de grans dimensions. L'obaga, en canvi, té una vegetació més densa amb dominància de grans llentriscles i ullastres. En diversos indrets creixen espècies tan rares i notables com *Teucrium cossoni punicum*, *Bisculeta ebusitana*, *Helycrisum ambiguum*, *Gallium friedrichii*, *Teucrium polium vedranense*, *Asperula pau*, *Silene hifacensis*, l'exclusiva camamil·la del Vedrà, i espècies més conegudes, com el garballó, la gran lletrera arbustiva, *Euphorbia dendroides* (una espècie tirrènica que no medra enlloc més de les Pitiüses) o fins i tot un únic exemplar de llover, tal vegada un relict del Terciari... En total, es coneixen a l'illa 166 espècies de vegetals, una quantitat elevadíssima per un indret d'extensió tan reduïda.

Hi havia cabres, quan en Gros va estudiar la flora del Vedrà? És ben probable: l'any 1908 Vicent Blasco Ibáñez, a la novel·la *Los muertos*

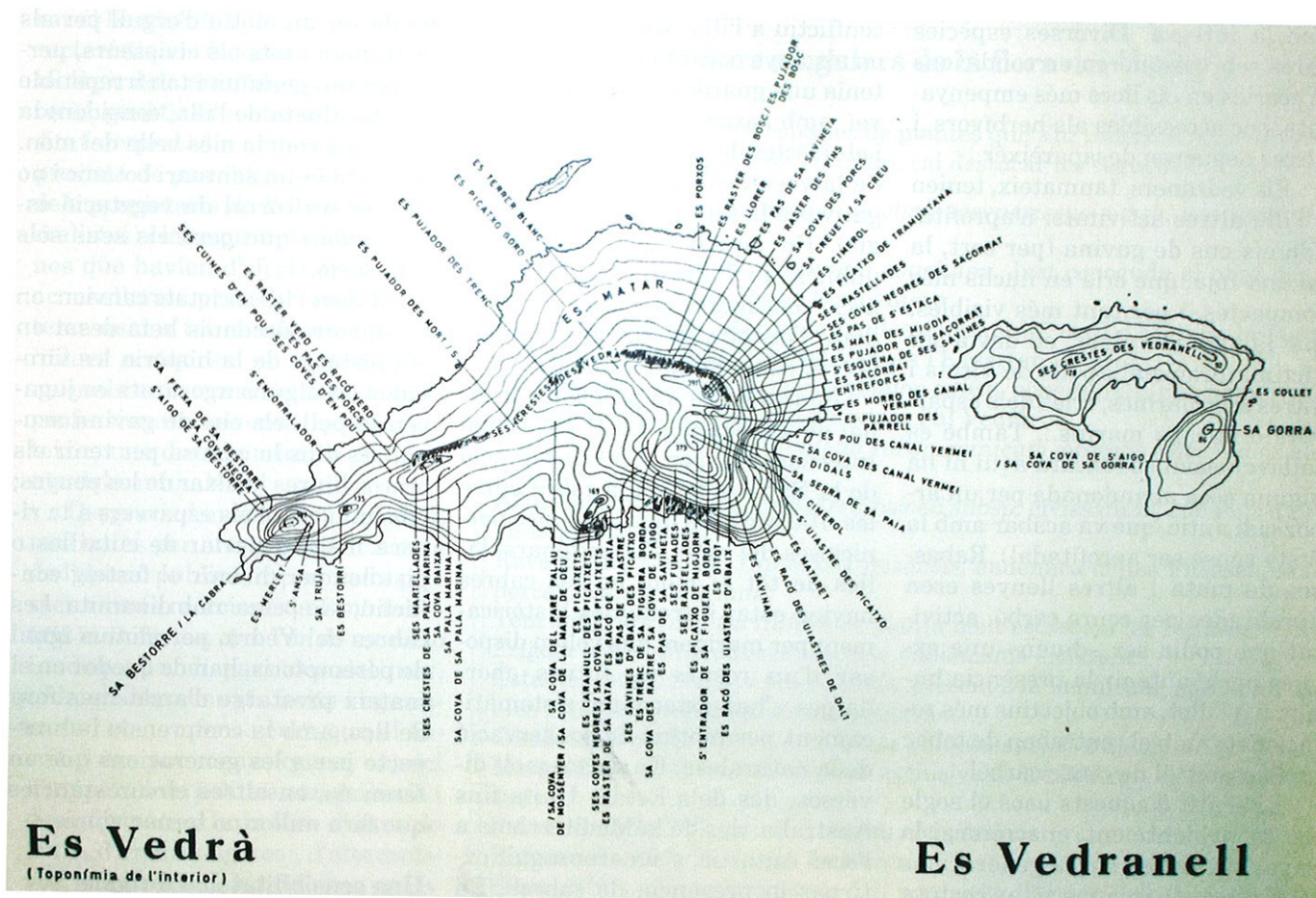
mandan (on abusa dels tòpics de la violència eivissenca o del racisme antixueta dels mallorquins) dedica algunes línies al bestiar vedraner: «[...] veía saltar sobre las oquedades del gran peñón gris, sombreadas por el verde de las savinas y los pinos marítimos, unos puntos de color, semejantes a pulgas rojas o blanquecinas, de incesante movilidad. Eran las cabras del Vedrà; cabras salvajes por el aislamiento, abandonadas hacía muchos años y que se reproducían lejos del hombre, habiendo perdido todo hábito de domesticidad, huyendo monte arriba con prodigiosos saltos apenas una barca abordaba el peñón. En las mañanas tranquilas, sus balidos, agrandados por el silencio agreste, extendíanse sobre la superficie del mar».

Sorprenentment, l'arxiduc Lluís Salvador d'Àustria, poques dècades abans, no fa cap referència a les cabres del Vedrà.³ Aquesta omisió crida molt l'atenció, ja que el noble toscà bé esmenta cabres a les illes del Bosc i Tagomago (per dues vegades!), detalla l'abundància d'aquest bestiar a l'Espalmador («isla ricamente dotada de cabras»), i refereix fins i tot com els pagesos en transportaven anualment des d'aquesta darrera illa a l'Espardell, perquè hi

passassin l'hivern (a l'Espardell no hi ha aigua dolça, la qual és imprescindible a l'estiu per al bestiar). Per cert, que de les primeres ens conta que «son tan indómitas que ocasionalmente se ven forzados los propietarios a matarlas a tiros para darles caza».

El costum d'usar els illots com a corrals és antiquíssim, arreu del món. Sembla ser que el cas del Vedrà està documentat des del segle XIV, però aquesta pràctica deu ser tan antiga com la navegació. Sense anar més lluny, Cabrera no té aquest topònim per casualitat, i hi ha moltes illes mediterrànies (Caprera, Capraia, Capri...) amb nom d'aquests ungulats introduïts, com també es repeteix el nom de Conillera i d'illa dels Conills (una altra espècie de reiterades introduccions). Si tornam a la gran obra de l'arxiduc Lluís Salvador, ens trobam com fa referències explícites a l'abundància de cabres a la Dragonera i a Cabrera, on la vegetació és «lamentablemente pasto de las numerosas cabras salvajes, de ahí su nombre, y de los conejos en número devastador». Més envant detalla que de cabres, a l'illa, n'hi ha 400, que els mascles sanats es mantenen a l'illa dels Conills, que a na Rodona s'hi mantenen els cabrits desmamats per a la venda (20 caps), i 12 més a la Imperial, mentre als Estella (illots rocosos i diminuts al sud de Cabrera Gran) sols hi ha algunes

3. *Die Balearen*, 1897, Erxherzog Ludwig Salvator. Geschildert in Wort und Bild. Würzburg und Leipzig. K.u.K. Hofbuchhandlung won Leo Woer.

Als mapes toponímics de Cosme Aguiló (1987) es pot comprovar que la densitat de topònims del Vedrà és la més alta entre la dels illots de les Balears, la qual cosa es deu a la intensitat dels usos humans que s'hi han practicat. Criden l'atenció els relacionats amb bestiar porcí, indicatius d'un altre ús ramader que hi degué ser practicat.

cabres velles i quatre ovelles. També en dona notícia per a l'illa d'en Colom, de Menorca, on les cabres havien estat eliminades pocs anys abans de la seva visita, pels danys que ocasionaven a la vegetació.

No sols cabres, conills i ovelles han format part del bestiar microinsular: també els porcs han estat introduïts als illots. Aquests tenien uns efectes especialment esquilmadors, per la seva conducta grufadora, generadora d'erosió, i predadora, ja que consumien ous i polls d'aus marines quan els podien abastar. A la Dragonera va haver-hi una guarda de truges fins a la compra de l'illa pel Consell de Mallorca. A les illes de Sant Eulàlia n'hi amollaven per tal que consumissin els tubercles de la rapa (*Arisarum vulgare*). En resum, uns usos d'alt impacte, que una societat quasi autàrquica i d'economia precària requeria per mantenir-se.

Un exemple indirecte dels efectes esquilmadors de la presència de bestiar domèstic és la distribució geogràfica d'una interessant espècie vegetal, l'alfals arbori, *Medicago citrina*. Aquest endemisme sols es troba a les Bledes, els Malvins, els penyals de l'Espartar, alguns illots de Cabrera i dels Columbrets. Quina explicació té una distribució geogràfica tan limitada i disjunta? És òbvia: està confinat als illots on no hi ha hagut herbívors que l'hagin devorat, ja que, com a bon alfals, és molt apreciat per cabres o conills!

Tornant a l'aprofitament dels limitats recursos naturals dels illots, el cas del Vedrà presenta una singularitat notable: probablement pel seu caràcter de propietat proindivisa, s'hi havia dissenyat i aplicat un procediment molt ritualitzat que garantia un aprofitament equitatiu entre els propietaris i evitava comprometre la continuïtat de les pas-

tures. Cada any es feien dues extraccions de cabrits, per Pasqua i per Nadal, un per cada família en la primera i mig en la segona, més un animal que es menjava en comú els dies de l'aplegada, que era també una tasca compartida. Una feina, per cert, no desproveïda de risc, el qual era conjurat passant devotament el rosari durant el viatge de cala d'Hort a l'illot, assegurant-se així una certa protecció celestial. La tradició oral invoca l'efectivitat del procediment ja que, es diu, no hi ha record de cap estimbada mortal aplegant cabrits. Aquesta extracció anual de devuit o vint caps devia mantenir la guarda ben controlada, i evitava que esquilmassin excessivament la vegetació. Això no vol dir, però, que les espècies més sensibles no fossin perjudicades per la pastura, perquè no és el mateix mantenir la cobertura vegetal que els efectius demogràfics de cada espècie

que la integra. Diverses espècies rares sobrevisqueren en condicions precàries en els llocs més empenyats, poc accessibles als herbívors, i altres degueren desaparèixer.

Els vedraners, tanmateix, tenien a l'illa altres activitats: n'aprofitaven els ous de gavina (per cert, la gavina roja, que cria en nuclis més compactes, i per tant més visibles, que la gavina vulgar, en devia ser víctima propícia!), polls de virots i altres aus marines, cries dels esparvers o falcons marins... També es tallaven savines (encara avui hi ha alguna soca abandonada per un arboricidi antic, que va acabar amb la fusta sense ser aprofitada!). Rabasses de mata i altres llenyes eren aprofitades per coure carbó, activitat que podia ser —diuen— una excusa per mantenir la presència humana a l'illot, amb objectius més relacionats amb el contraban de tabac que no amb el de coure carbó!

El sentit d'aquests usos el segle XXI és, evidentment, anacrònic, i la capacitat de les noves generacions urbanes per a una tasca tan costosa i delicada com és l'encaç de cabres pels penyals no és la mateixa que tengueren els pagesos i mariners obligats per la limitació dels recursos disponibles. De fet, sembla ser, en els darrers aplecs de cabres al Vedrà no s'aconseguia, ni de lluny, obtenir un animal per a cada família!

El bestiar insular

Els canvis socioeconòmics que han caracteritzat les nostres societats en els darrers decennis han influït molt en la presència de bestiar en les petites illes despoblades. Les cabres desaparegueren de la majoria d'illots de les Balears sobre la meitat del segle XX, per desinterès dels seus gestonaris. Les de Cabrera (les pells de les quals eren embarcades cap a Barcelona fins als anys quaranta) varen ser extingides a trets. L'empresa que volia urbanitzar la Dragonera en va fer la mateixa gestió els anys setanta, en benefici de la cobertura de pinar. En els dos casos, els canvis de la vegetació varen ser rapidíssims i espectaculars. És va viure un cas

conflictiu a l'illa Nitja de Menorca, on als anys noranta encara es mantenia una guarda de cabres d'un lloc veí, amb l'excusa de la tradició, tot i els efectes de conspícua degradació de la vegetació i repercussions negatives a la fauna (que perdia refugi). En aquell cas, la propietat pública de l'illa va facilitar una acció contundent per via sancionadora, i els propietaris dels animals els retiraren definitivament.

Aquest no és un problema original de les Balears. La IUCN (Unió Internacional per a la Conservació de la Natura) inclou la cabra entre les 100 espècies invasores més perniciososes del món. En centenars d'illes de tot el món, on les cabres havien estat introduïdes històricament per mariners que volien disposar d'un recurs en futurs abordatges, s'han exterminat sistemàticament per motius de conservació de la naturalesa. En països molt diversos, des dels Estats Units fins Austràlia; des de la Mediterrània a l'oceà Antàrtic, s'ha aconseguit extirpar la presència de cabres. En tots els casos d'illes grans, s'ha fet sacrificant els animals amb arma de foc. De vegades, amb esforços i inversions considerables: a diverses illes de les Galàpagos s'hi han invertit centenars de milers de dòlars, amb mobilitzacions de cents de persones ajudades per cans i, fins i tot, disparant des d'helicòpters. En algun cas aïllat s'han usat verins per acabar amb aquest gravíssim problema de conservació.

A casa nostra, de cada dia més, la societat és conscient del valor del seu patrimoni biològic: el virot, un dels pocs aucells endèmics de les Balears, és tot un símbol de conservació a les Pitiüses. L'esparver o la gavina roja, emparats per directives europees, són espècies emblemàtiques, i hem renunciat per sempre al seu suposat valor gastronòmic, que va ser una tradició mantinguda al llarg dels segles (Plini el Vell ja esmenta que els esparvers baleàrics eren un honor per a la taula!). És evident que aquests canvis formen part del progrés i ningú mínimament assenyat gosa d'oposar-s'hi.

Avui, la flora singular del Vedrà

ha de ser un motiu d'orgull per als vedraners i tots els eivissencs, perquè és tan genuïna i tan irrepètible com la silueta de l'illa, considerada per molts com la més bella del món. El Vedrà és un santuari botànic i no pot ser un corral de vegetació esquilhada i que perd els seus sòls per erosió.

El món i les societats canvien: en els darrers decennis hem desat en el prestatge de la història les virotades on alguns agosarats es jugaven la pell, els ous de gavina acumulats dins la camisa per tenir els braços lliures i baixar de les penyes; i deixam viure els esparvers a la ribera. Per no parlar de cutxilles o pistoles per dirimir el festeig conflictiu, o la pesca amb dinamita. Les cabres del Vedrà, per motius igual de peremptoris, han de quedar en el mateix prestatge d'arcaïsmes fora de lloc, amb la comprensió i el respecte per a les generacions que en feren ús, en altres circumstàncies que fóra millor no tornar viure.

Una sensibilitat mal dirigida: l'animalisme antibiològic

La retirada de les cabres del Vedrà era una obligació legal des que es va declarar la reserva natural dels Illots de Ponent, l'any 2000. Des del principi, el tema va patir una politització barroera, i la dreta va fer bandera de la tradició amb els components insularistes més primaris, com si la retirada de les cabres fos una imposició injustificada des de Mallorca. Curiosament, en els períodes que el Partit Popular ha governat la Comunitat Autònoma o el Consell d'Eivissa, no ha tengut cap iniciativa per a modificar la reglamentació de la reserva ni cercar una via de sortida per al conflicte entre els propietaris de l'illot i l'administració ambiental. Una via de diàleg, oberta en l'època del segon pacte de progrés (l'any 2009) va fracassar per l'actitud dels portaveus dels vedraners, sigui per desídia o de forma deliberada.

Des del món científic i conservacionista, i molt en especial el grup de botànics i estudiosos de la flora, es reclamava des de feia anys la necessitat de fer complir la llei i reti-

rar el bestiar de l'illot. Les seves característiques físiques, el nul valor biològic dels animals (sense cap interès genètic ni zootècnic), la necessitat de procedir amb rapidesa (en previsió de possibles interferències dels propietaris de l'illa o dels animalistes) i la seguretat de les persones que havien d'efectuar la tasca, aconsellaren procedir amb el sistema usat a tot el món en casos similars a aquest: el sacrifici dels animals amb arma de caça major i professionals solvents, que garanteixen una durada mínima de l'agonia dels animals.

Desgraciadament, el cas ha estat mal entès per una part molt activa de l'opinió pública, esperonada pels sectors més reaccionaris, amb falsejats manifestes, com l'ús de munició inadequada, dispars des del mar, animals abandonats ferits i agonitzants, etc.; o fent veure que el sacrifici era poc menys que el caprici d'un parell de polítics sanguinaris i desinformatos. Un procés d'anys de feina, d'anàlisi rigorosa d'alternatives, d'aplicació dels mateixos procediments que es fan servir a tot el món, inclosos els espais protegits més valuosos i reconeguts internacionalment, ha quedat obviat per la ignorància més simple i la demagògia més barroera. Des de l'any 2014, s'anuncia que les autoritats responsables del Parc Nacional del Guadarrama han previst la captura de més de dues mil cabres salvatges amb arma de foc, quaranta vegades més que al Vedrà. Té res a veure el color polític del govern autonòmic amb les reaccions al fet? Perquè del cas de Madrid, no se'n coneix cap, de reacció!

Per molt que dolgui a les sensibilitats més acusades, la mort forma part dels processos vitals dels ecosistemes, i gestionar les poblacions animals (domèstiques i fins i tot silvestres en molts de casos) inclou un ús assenyat i prudent del control d'espècies, quan és imprescindible. Un excés de biofilia pot resultar, a la llarga, pernicios per a la vida. Cal integrar mort i conservació, tot i les òbvies dificultats de contraposar arguments matisats i sentiments primaris. No es pot ba-

Els valors singulars de la flora del Vedrà

De les 166 espècies de plantes que s'hi coneixen (una xifra molt elevada), cal destacar les següents:

Camamilla del Vedrà, *Santolina chamaecyparissus subsp. vedranensis*, exclusiva de l'illot.

Herba de les llunetes, *Biscutella ebusitana*. Just coneguda al nord d'Eivissa, el Vedrà i 4 punts de Formentera.

Aspèrula d'en Pau, *Asperula pau*, exclusiva del nord d'Eivissa, la Mola de Formentera i els illots del Vedrà i l'Espartar.

All d'Eivissa, *Allium sphaerocephalon subsp. ebusitanum*, que només viu a quatre localitats del nord d'Eivissa i al Vedrà.

Farigol púnic, *Teucrium cossonii subsp. punicum*, present a dos redols als Amunts i al Vedrà.

All de les Pitiüses, *Allium antoni-bolosii subsp. eivissanum*, endèmic d'Eivissa i Formentera.

Ravenissa d'Eivissa, *Diplotaxis ibicensis*, endèmica de les Pitiüses, Mallorca i costa valenciana.

Tem bord, *Micromeria filiformis*, planta molt escassa a les Pitiüses.

Frigola borda, *Micromeria inodora*, endemisme eivissenc.

Estaquis pelut, *Stachys brachyclada*, present a la Península, nord d'Àfrica i les Pitiüses, amb molt poques poblacions.

Calabruix o pa de porc, *Aetheorhiza bulbosa subsp. willkommii*.

Margalideta, *Bellium bellidioides*, exclusiva de les Balears, Còrsega i Sardenya.

Saladina de les Pitiüses, *Limonium ebusitanum*.

Bufera arbustiva, *Withania frutescens*.

Silene d'Ifac, *Silene hifacensis*. Del nord-oest d'Eivissa, als illots de l'Espartar i el Vedrà i el penyal d'Ifac.

Rogeta de penya, *Saxifraga corsica subsp. cossoniana*.

Lleterassa, *Euphorbia dendroides*, espècie tirrènica que no es troba a cap altra localitat de les Pitiüses.

Llorer, *Laurus nobilis*, un sol exemplar, en el Vedrà, tan vell que té fins i tot reflex en la toponímia (vegeu el mapa).

Alavern, *Osyris lanceolata*, de l'oest i sud d'Àfrica, sud de la Península Ibèrica, raríssima a les Balears.

Rèvola de penya, *Galium friedrichii*. Herba de la família de les gardènies, que creix en els penyals i es troba bastant difosa per les Pitiüses: la Mola de Formentera, nord-oest d'Eivissa i els illots del Vedrà i el Vedranell.

Margalló o garballó, *Chamaerops humilis*. L'única palmera nativa d'Europa és molt rara a les Pitiüses, i és present al Vedrà.

nalitzar mai la destrucció o el sofriment d'altres éssers vius, però la mort forma part de l'engranatge dels ecosistemes i de l'evolució. Òbviament és impossible acumular en refugis els cents de milers d'animals que cal sacrificar anualment per evitar l'extinció d'espècies i la degradació d'espais naturals, ni seria assenyat consumir recursos amb aquest objectiu. L'única vida sagrada és la humana, i en la tesitura de conservar espècies o individus, l'ètica de la conservació no pot plantejar dubtes: els individus estan destinats inevitablement a la mort,

però la conservació és evitar la desaparició d'espècies per motius directament o indirectament relacionats amb les activitats humanes. Les eines de conservació, inclòs el sacrifici de fauna invasora, s'han d'aplicar amb el rigor corresponent, tot i que és indiscutible que les eines de comunicació són imprescindibles, per inútils que resultin davant dels que no volen escoltar, dels que fan impúdica exhibició d'ignorància i dels que no tenen cap escrúpol per massacrar l'adversari polític.

JOAN MAYOL SERRA, BIÒLEG ■